

Nemespátrói melléknevek, gúnynevek, becenevek

Most is, mint eddig, saját emlékezésemre hagyatkozva készítem e pályamunkát, melyben szülőfalum lakosságának megkülömböztető mellékneveit szedem csokorba. A melléknevekre azért volt szükség, mert az azonos nevű, többségében nemesi, családok leszármazottait csak így lehetett egymástól megkülömböztetni. A melléknevek használatát a közigazgatásban is gyakorolták kb. úgy az 1960-as évekig. Az így bejegyzett nevek, többségükben még megtalálhatók a régi telekkönyvekben s anyakönyvekben. Az 1960-as évektől, miután az utcák nevet kaptak /ekkor épült meg nálunk a bekötőút/és a lakóházak, telkek újra lettek számozva, a hivatalos iratokról már elmaradtak a melléknevek. A lakosság azonban egymás közt ma is a mellék valamint a becenevet használja.

A melléknevek többsége általában az elődeik keresztnevéből adódott, de voltak ezektől merőben eltérő melléknevek is. Sajnos, ezeknek eredetét nem minden esetben sikerült tisztázni.

A melléknevet kisbetűvel írták a keresztnév után a következőképpen:

- Bebők József dávidsamu
- Bebők józsef dávidcsicsa
- Bebők József dávidjankó
- Bebők József dávidgyura
- Bebők József dávidpali
- Bebők József ádám
- Bebők József baka
- Bebők József tüzér
- Bebők József csire
- Bebők József csikos
- Bebők József sasér

- Dömötörffy József bariska
- Dömötörffy József örvényi bariska
- Dömötörffy József kocsmai bariska
- Dömötörffy József néma bariska
- Dömötörffy József balog
- Dömötörffy József bálint
- Dömötörffy József bodri
- Dömötörffy József buszi
- Dömötörffy József kisbuszi
- Dömötörffy József mátyás
- Dömötörffy József kismátyás
- Dömötörffy József kispali
- Dömötörffy József sipró
- Dömötörffy József ósz

- Dömötörffy János ander
- Dömötörffy János kisander
- Dömötörffy János nagybüki
- Dömötörffy János nagyjános

- Györffy József gergely
- Györffy József csonka
- Györffy József teleki
- Györffy József pali

- Györffy János büki
- Györffy János mózsi
- Györffy János peti

- Szakáll József döme
- Szakáll József miklós

Szakáll József	pál
Szakáll József	sánta
Szakáll józsef	sándor
Szakáll József	simon
Szakáll József	nagy
Szakáll József	gergely
Szakáll József	szolga
Szakáll János	gyurkó

Fekete József	felső
Fekete József	péter
Fekete József	katona
Fekete János	sándor
Fekete József	kemény

Szmodics József	bernát
Szmodics József	lovasbernát
Szmodics József	tehenesbernát

Szmodics István	jerikói bernát
Szmodics István	hetes bernát

A főlisorolt családi és melléknevek tulajdonosai természetesen nem kizárólag Jánosok, Józsefek, Istvánok voltak. Gyakori név volt ebben a faluban a Ferenc, Mihály, Pál, Sándor György, András. A melléknevek többszöri ismétlésének elkerülése végett használtam a - mulbban leggyakoribb - János, József és István nevet.

Mivel a családok szaporodásával az azonos melléknevűek is - mint például a Bebők József dávidok - többen lettek, szükségessé vált még egy nevet ragasztani a már meglévőhöz, mely úgyszintén valamelyik előd keresztnéve volt. A baka, a tűzér melléknevek egyértelműen arra utalnak, hogy ilyen alakulatnál szolgált az apa, illetve nagypapa. A csikos, úgy tudom, a csikósból eredt és nem foglalkozást jelölt, hanem szép csikók voltak ennek a családnak a gazdaságában és onnan a név. A sipró melléknevűek elődei - így hallottam öregszüleimtől - apró termetű emberkéek voltak.

A bariska melléknevűek szintén azért kaptak még egy nevet, mert többen voltak. A Borbálát becézik nálunk Bariskának, így bizonyos, hogy anyai ágról ragadt rájuk a melléknév. Örvénynek nevezik azt a falurészt, ahol az egyik Dömötörffy /bariska/ lakik. ~~Ako~~ A kocsma szomszédságában lakik a másik Dömötörffy /bariska/. Így lett az egyik /afalu köznyelvén/ Örvényi bariska Jóska, a másik, Kocsmai bariska Jóska /illetve János/. ~~KKKK~~ A büki melléknevűeknek a falutól északnyugatra lévő Bük határrészen volt a birtokuk, így lettek bükiek. Anyai nagyanyám Györfy Judit büki volt. A nagy melléknevűek /Szakáll József nagy/ magas, tagbaszakadt elődjükről kapták nevüket. A szolga melléknevű Szakáll családnak valóban szolgagyerek volt az egyik őse, ami - nemesi család lévén - egyedi esetnek számított. Ez ugyan nem gúnynév, hiszen emlékszem rá, az iskolában is így írták őket /1940-es években/, ma már ez a család sértőnek veszi ha így nevezik őket. A sánta, a csonka valamely előd testi fogyatékoságából ered. Ugy szintén a néma, hiszen e családnak az egyik dédapja valóban néma volt. Afelső nevet viselő Feketéék az utca felső végén laktak. A katona melléknevű Fekete család egyik elődje, Fekete Lőrinc, a török elleni harcokban tünt ki, innen kapta a katona nevet. A teleki Györfy családnak Telekvölgyben volt birtoka. Ez a falutól délre eső területen fekszik.

Érdekes a Szmodics család mellékneve. Közös ősük a Bernát keresztnévet kapta /magam is e családból való vagyok/. Az egyik Szmodicsnak lovai voltak, a másiknak csak tehénfogata. Ezért volt a lovas és tehenes megkülönböztetés a bernát melléknév elé. Jerikó ugyanúgy, mint Örvény az egyik falurész. Az itt lakó Szmodicsok így lettek jerikói bernátok.

A többi mellék névre, amelyek nem keresztnevűkből valók, nem találtam elfogadható magyarázatot. Ezek a következők: balog, buszi, bodri, csire, ósz, sasér, kemény.

Mint már említettem, a falu lakossága egymás közt a mellék és becé-

zét* keresztnevet használta. Így lett a Bebők József dávidsamuból Dávidsamu Jóska. Amint~~x~~ látjuk, itt változott a sorrend, a melléknév került elől. Ugyan is, ha valaki azt kérdezte volna egy nemespátrói lakostól, hol lakik a **Bebők** József, bizony válasz helyett kérdést kapott volna: Melyik? Ám ha azt kérdezi hol lakik a **Dávidsamu Jóska**, a hatéves gyerek is utbaigazítja. Érdekes, hogy az asszonyokat is a lánykori mellék, és becenevén emlegették egymás közt az itteni lakosok. Ime néhány: **Dömötörffy Józsefné dávidcsicsa** szül: **Bebők Julianna dávidpali = Dávidpali Juli**. **Bebők Józsefné csire** szül: **Szmodics Erzsébet**, = **Bernát Örzse**. Itt **bernát** volt a melléknév. Aztán vannak még érdekes melléknevek, mint a **Dömötörffy János nagyjános**, aki így **Nagyjános Jankó** lett. **Szmodics István bernát = Bernát Csicsa /apai nagyapám volt/**.

Amelléknéven kívül minden családnak volt még külön gúnyneve, ezt azonban csak egymás háta mögött használták. Ezek a gúnynevek sem voltak csúnyábbak~~nak~~ a mellékneveknél, mégis, életre szóló haragot, sértődést vont maga után az ilyen megszólítás. Természetesen mindenki tudta, kiről van szó. Fölsorolok néhányat, azzal a kéréssel, hogy ez ne kerüljön nyilvánosságra, mert a tulajdonosaik halóporomban is átkoznának érte. Természetesen, ezeknek is, mint a mellékneveknek, eredete van. Ám ezt kutatni, nem hiszem, hogy vesélytelen lenne. A gúnynevekre nagyon kényesek a nemespátrói lakosok. Ime néhány ilyen gúnynév /én tudom, de tapintatból nem közlöm, kié/ : **dobos, dörnyei, bibóci, kopasz, ceruzajankó, krumpli, pipás, picol, szinyel, manca, bohó, nikita, tiritics, tojásos, gyertyás, gausz, junca, burunc, hompó, csike, butyók, kupi, perály.**

Becenevek:

Itt azokat a neveket szedem csokorba, melyeket a századforduló táján, illetve azt követően az 50-es, 60-as évekig használtak szülőfalumban. Itt-ott, akad ugyan még nálunk ilyen név, azonban az ovodáskorúak közt már nincsenek Jánosok, Józsefek, Erzsébetek.

- János = Jankó, majd Jancsi, Jani.
- József = Jóska, Józsi.
- István = Csicsa, majd Pista /öregapám Csicsa, apám már Pista volt./
- Ferenc = Ferkó, Feri.
- András = Ander, ma Bandi.
- György = Gyura
- Sámuel = Samu /a századfordulóig gyakori név/.
- Illés = Öllés /egy van még a faluban/.
- Sándor = régen nem becézték, ma Sanyi.
- Miklós = nem becézik
- Mihály = Miska
- László = Laci
- Pál = Pali
- Erzsébet = Örzse, majd Böske, Bözsi, ma Erzsi.
- Katalin = régen Kata, ma Kati, Katica.
- Julianna = Juli, Julis.
- Judit = Judi, ma Jutka, Juditka.
- Teréz = régen gyakori név, ma nincs a faluban. Becézve **Trézsi, Treszka.**
- Ilona = Ilonka, Ilus, ma Ili.
- Borbála = Bariska, Barinka, Bari.
- Mária = Mariska, Mari, ma Marika.
- Margit = nem becézték.
- Anna = Nani, Nanica, Naca.
- Rózsa = Rózsi, Rózsika.

Mint már említettem, a melléknevek használata eltűnik a gyakorlatból. A tizenévesek e nevek hallatán már nem tudják, kiről van szó. Hát ezért szedtem össze, emlékezetből... hogy ne menjenek feledésbe.

Szakáll Miklósné miklós szül.:
Szmodics Rózsa bernát
nyugdíjas beosztás
Pátró Rákóczi u. 2.

Pétek, 1989. július

Szakáll Miklósné